

ÇEVİRİBİLİMSSEL METİN ÇÖZÜMLEMESİNİN ÇEVİRİ SÜRECİNDE, UYGULAMASINDA VE EĞİTİMİNDEKİ YERİ

Öğr. Gör. Osman ASLAN

1. GİRİŞ

Modern çeviribilimini geleneksel çeviri anlayışından farklı kılan en önemli özellik, çeviribilimin, bilimler arası bir bilim dalı ve çevirinin öğrenilebilir-öğretilebilir olduğu gerçeğini kabul etmesidir. Bugün bu anlayış değişikliğinin sonucu olarak çeviribilim alanında bir çok yöntemsel çalışmalar yapılmaktadır. Bunlardan en önemlisi de çeviribilimsel metin çözümlemesidir.

Yazın biliminde metin çözümlemesi geleneğinin çok eskilere dayanmasına karşılık, çeviribilimde metin çözümlemesi oldukça yeni bir olgudur. Bu nedenle ideal bir metin çözümlemesi modeli ve yöntemi henüz geliştirilmemiştir. Bugün elimizde daha çok birer ön çalışma niteliği taşıyan, farklı bilimciler tarafından hazırlanan değişik amaçlara yönelik ve birbirlerini tamamlar nitelikte modeller bulunmaktadır. Bu çalışmalardaki farklılıklar ise, bilimcilerin dil içi ve dışı faktörleri farklı şekilde değerlendirmelerinden kaynaklanmaktadır.

Burada Alman çeviribilimcilerinden 1. W. Wilss 1977, 2. K. Reiss 1976, 1984, 3. W. Koller 1979, 4. G. Thiel 1974a, 1979b, 1978: 1981, 1980, 5. R. Stolze 1982, 6. H.G. Höniç 1986, 1987 ve 7. C. Nord 1988'un yaptıkları çalışmalar tanıtılıp kısa bir değerlendirme yapılarak özellikle şu sorulara yanıtlar aranacaktır.

1. Çeviribilimsel bir metin çözümlemesi gerçekten bir zorunluluk arz eder mi ?
2. Zorunlu ise, hangi durumlarda ?
3. Çeviribilimsel metin çözümlemesinin pratikte uygulanabilirliği ne kadar mümkündür, hangi amaçlar için kullanılabilir ?
4. Çeviribilimsel metin çözümlemesinden çevirmen eğitiminde nasıl yararlanılabilir ?

Burada tanıtılmaya çalışacağım modellerin daha iyi anlaşılabilmesi için modelleri, ağırlık olarak öne çıkarılmak istenen özelliklerden hareketle özgün başlıklar altında topladım.

2. ÇEVİRİBİLİMSSEL METİN ÇÖZÜMLEME MODELLERİ

2.1. Pragmatik metin çözümlemesi

W. Wilss 1977 yılında kendisinin de belirttiği gibi bir ön çalışma niteliğinde olan "metin çözümlemesi ve çeviri" adlı çalışmasında, modelini dört başlık altında toplar.

1. Metin işlevi. Bu başlık altında, göndericinin alıcıya yönelik ne amaçladığına dair sorular yöneltilir ve bu sorular ışığında metin yazarının alıcıda bırakmak istediği etki, metnin işlevi, metnin oluşumuna vesile olan nedenlerin, çözümlenmesi amaçlanır.

2. Metin konusu: Metnin konusunun ne olduğu sorusunun temelinde metin içeriği ve konusunu aydınlatıcı sorular yöneltilir.

3. Metin dışı boyut: bu başlık altında metnin göndericisi, metnin alıcısı, ve metnin alıcıda bırakacağı etki ile ilgili sorular yöneltilir.

4. Metnin dilsel kurgusu: Metnin genel olarak dilsel yapılarına, kelime ve sözdizimsel özelliklerine özgü sorular yöneltilerek, dilsel çözümlemesi yapılmaya çalışılmıştır. (W. Wilss 1977: 635-637)

Wilss'e göre böyle bir metin çözümlemesi pratik olarak çevirmene özellikle iki konuda; a) Kaynak dildeki dilsel ifadelerin amaç dildeki eşdeğerliliklerini saptamada ipuçları vermekte, b) Çevirmenin çeviri sürecinde karşılaştığı sorunların saptanmasında ve yardımcı olmaktadır.

Wilss modelinde daha çok kaynak dil metninin dilbilgisel çözümlemesine ağırlık vererek anlamı saptamaya çalışır ve böylece içeriğin eksiksiz kavranılabileceğine inanır. Ancak daha çok bilimsel metinlerin çevirisine uyarlanabilecek olan bu model, yan anlamların yoğun olarak bulunduğu yazınsal metinlerin çözümlenmesi için yeterli değildir. Nitekim onun modelinde metnin sosyo-kültürel özelliklerinin çözümlenmesine yönelik, yer, zaman hakkında ve hangi özgün iletişim ortam ve durumunda kaynak dil metninin yazıldığına dair sorular bulunmamaktadır.

2.2. Metin merkezli çözümleme

K. Reiss "Metin tipi ve çeviri yöntemi" adlı eserinde, farklı metinler, farklı eşdeğerlilik ölçütleri, bu nedenle de (amaç dilde) farklı dilsel ifade biçimleri gerektirdiği için, metin tipinin seçilecek çeviri yöntemini belirlediği tezinden yola çıkar. (Reiss 1976: 1) K. Bühler'in "Organon Model"inden yararlanarak, dilin, betimleme, anlatım, seslenme işlevlerinden birinin metinde ön plana çıktığını; bu işlevin saptanmasının da metin tipinin belirlenmesi mümkün kıldığını ileri sürer. (eb. 1976:10) Bu bağlamda metinlerin önce 1.

bilgilendirici, 2. anlatımcı, 3. çağrısız diye üçe ayırır. Konu doğrultulu metin diye de nitelendirdiği birinci grup metinlerde içeriğin verilmesi; gönderen doğrultulu metin diye adlandırdığı ikinci grup metinler de biçem ve estetik yapıların aktarılması; davranış doğrultulu metin diye nitelendirdiği üçüncü grup metinlerde ise, alıcıda benzer duygu ve davranış biçimlerinin uyandırılmasının gerektiğini vurgular.

Reiss, bu üçlü ayırma daha sonra çok amaçlı diye nitelendirdiği "görsel ve işitsel amaçlı" metin tiplerini de ekler. Çevirmen, bu metin türünde izleyiciye veya dinleyiciye anlamın aktarılması ve benzer bir etkinin uyandırılmasına özen göstermesinin yanında, iletişim aracı ile bağımlılığına da dikkat etmek durumundadır. Daha sonra Reiss işlevsel metin türlerine özgü çeviribilimsel unsurları sıralar. (Reiss 1976: 55-70) Bunlar 1. Çağrı işlevi, 2. Hitap biçimi ve 3. Metin geleneklerinden oluşmaktadır.

Reiss'a göre bir metnin çevirisine geçmeden önce yapılacak ilk ve en önemli iş, metnin işlevsel özelliğinin tespit edilmesidir. Ancak bu ilkenin genelleştirilmesi özellikle özgün çeviri siparişlerinde geçerli olmayabilir. Ayrıca metinlerde hakim işlevsel özelliğinin tespiti, her zaman kolay olmayabileceği gibi, bir metnin birden fazla ağırlıklı işlevinin de olabileceğini düşünürsek metin tipinin belirlenmesi için işlevsel özelliğinin tek belirleyici etken olmadığı anlaşılır. Reiss'ın bu modelinde çevirmene somut kolaylıklar sağlayacak soru kümesi bulunmamakla birlikte, daha sonra yaptığı başka bir çalışmada, C. Nord'da göreceğimiz gibi, çeviribilimsel metin çözümlemesini, metin içi (anlam, sözcük, dilbilgisel, biçem direktifleri) ve metin dışı (konu, zaman, yer, alıcı gibi) unsurlar diye ikiye ayırır. "Çeviribilimsel metin çözümlemesindeki yöntemsel sorular" (Reiss 1984: 7-10) adlı bir başka çalışmada ise özellikle W. Wilss'in metne yönelttiği kim (gönderici), kime (alıcı), ne (metin kurgusu), ne konusunda (konu ve içerik) sorularına ek olarak; gönderici ne söylemiyor (konu ile ilgili ön bilgi), nasıl (stil), ne zaman, nerede, hangi kanalla (yazılı veya sözlü metin tipi) hangi amaçla ? sorularını da ilave ederek, böyle bir soru kataloğunun hazırlanmasının çeviri yöntemi ve öğretimi açısından önemine parmak basmıştır.

2.3. Dilsel yapıların ağırlıkta olduğu çözümleme

G. Thiel "bir metnin tek başına değil de sahip olduğu kendine özgü iletişim durumuyla birlikte düşünülmesi" (Thiel 1984: 175) gerektiğini vurgulayarak, sözkonusu iletişim özelliğinin metnin dilsel yapılarına yöneltilecek "kim, kime, ne söylüyor, nasıl söylüyor, hangi amaçla, neden, hangi etkiyle, hangi araçla" sorularına yanıt verilmesiyle tespit edilebileceğini belirtir ve çeviribilimsel metin çözümlemesinin yöntemsel ilkelerini altı noktada toplar:

1. Metin çözümlemesi, çevirmenin kaynak dil metnini anlamada karşılaşılabileceği sorunların çözümüne ilişkin, kaynak dilsel ifadelerin erek dile nasıl aktarılacağı konusunda yöntemsel ipuçları veren bir araçtır. İki dilli, pratik ve ekonomik olmalıdır. Çevirmen, herhangi bir sorunla karşılaşmadığı takdirde gereksizdir.

2. Kökten dil metninin iletişimsel ve işlevsel boyutu erek dilde de aynı şekilde verilmelidir.

3. Metin çözümlemesi, bir metnin hem anlamsal hem de kullanımsal özelliklerini kapsamalıdır.

4. Metin özelliklerinin ayrı ayrı iletişimsel işlevleri ancak bir metnin genel anlamından yola çıkılarak belirlenebilir.

5. Metinlerin sözsel yapıları sözdizimsel özellikleriyle birlikte düşünülmelidir.

6. Metin çözümlemesi, metin içeriğini anlaşılabilmesi için gerekli uzmanlık bilgisini şart koşmalıdır. (Thiel 1984: 183)

2.4. Eğitim amaçlı metin çözümlemesi

Bir başka yayınında Thiel (1974: 64-82) metin çözümlemesinin çeviri eğitimindeki yerine ağırlık vererek çeviri dersine özgü bir metin çözümlemesi için üç aşamalı bir öneri geliştirir.

"1. Metin işlevinin sezgisel tespiti,

2. Makro yapıların içeriksel (metne özgü özellikler) betimlenmesi,

3. (Metnin) O anki işlevinin saptanması". (Thiel 1947: 71)

Ayrıca metin pragmatığının, metin yapısını ve metin anlamını kapsayan en belirleyici unsur olduğunu öne sürer. (Thiel 1947: 65).

Thiel bir diğer yayınında (1978: 27-37) çeviri eğitimine özgü metin çözümlemesiyle ilgili yöntemsel çalışma şeklini sekiz maddede toplar:

"1. İçerik özeti

2. Sözanlamsal araştırma

3. Kelime gruplarının anlamlarının araştırılması

4. Kelime gruplarının sözdizimsel araştırılması

5. Cümlelerin sözdizimsel açıdan incelenmesi

6. Kelime teşkil biçimlerinin araştırılması

7. Cümlelerdeki zaman kullanımlarının, tutarlı ve tutarsızlarının araştırılması

8. Metin Pragmatığının araştırılması "Thiel 1978: 51-53)

Bir başka empirik incelemesinde ise, (Thiel 1980: 18-32) çeviribilimsel metin çözümlemesinin çeviri dersinde kontrol aracı olarak kullanılabilceğini belirtir, yöntem olarak da şu noktaları vurgular: Önce çeviribilimsel bir metin çözümlemesine başvurur. Daha sonra da derste öğrencilerin yaptığı çevirileri karşılaştırarak bir hata çözümlemesi yapar; buradan hareketle de hataların düzeltilmesi için hangi yöntemsel tedbirlerin alınacağını göstermeye çalışır. Thiel, daha çok, pratik, kolayca kullanılabilir bir model amaçlamasına rağmen, onunu modelinde özgün bir soru kataloğu bulunmamaktadır. Modelinde daha çok metnin yüzeysel yapılarının çözümlenmesine ağırlık vermiş, metin ötesi dil dışı faktörlerin bir çoğuna değinmemiştir. Kaynak dil metninin iletişimsel işlevinin erek dilde korunması her metin tipi için olamayacağı gibi, bir sipariş üzerine yapılacak çeviride de bu ilkenin korunması mümkün olamayabilir. Buna karşılık, çeviri derslerinde çeviribilimsel metin çözümlemesinden farklı şekillerde nasıl yararlanılacağına dair önemli ipuçları vermiştir.

2.5. Çeviri eleştirisine yönelik metin çözümlemesi

Koller (1978-1, 1983-2) çeviribilimsel metin çözümlemesini çeviri eleştirisinin bir aşaması olarak görür ve beş alanla ilgili çeviri eleştirisine yönelik soru kümesi oluşturur. Koller, metni

- "1. dilsel işlevi,
2. içerik özellikleri,
3. dilsel-stilsel özellikleri
4. biçimsel-estetik özellikleri
5. pragmatik özellikleri. "(Koller 1983-2: 211) olmak üzere, beş açıdan inceler.

1. Dilsel işlev: Koller, Bühler ve Reiss'in dilin işlevlerine dayanarak yaptıkları metin tiplerini, bir metnin birden fazla işlevinin olabileceğini öne sürerek yeterli bulmaz, bir metnin işlevsel özelliklerini tespit için yeni bir sınıflandırma yapar ve bunları da 1. Bilimsel ve teknik metinler, 2. Edebi metinler, 3. Reklam metinleri diye işlevsel olarak üçe ayırır. (Koller 1983: 212-214)

2. İçerik özellikleri: 1. Belirli bir bilim ve konu çerçevesinde ilitişimi söz konusu olduğu metinler (bilimsel ve teknik). 2. Spesifik olarak kaynak dil metninin ortamını konu alan ve kaynak dil okuyucusu için yazılmış metinler, (ulusal edebiyat) 3. Her ne kadar bağlamsal olarak kaynak dile bağlı olsa da bu bağlamın erek dile de aktarılması

mümkün olan metinler (Seyenat raporları), 4. İçerik olarak belli bağlamda kaynak dile özgü nitelikler taşıyan; bu bağlamın metin bileşkesinden yararlanarak az yada çok noksansız bir şekilde erek dilde yenilenebilen metinler (edebi metinlerin çoğu) şeklinde sınıflandırır.

3. Dilsel ve stilsel Özellikler: 1. Kelime dağarcığı ve deyimsele ifadeler, 2. Sözdizim, 3. Kullanım kuralları, 4. Kaynak dil metnin bireysel stil özelliklerini inceler ve bu açıdan üçe ayırır.

a) Büyük oranda kaynak dil kaynaklı stilsel özellikler taşıyan metinler (edebi metinler),

b) Dilsel ve stil açısından nötr yapılar içeren metinler (konu doğrultulu metinler),

c) Farklı biçimlerde bu iki metin grubunun özelliklerini taşıyan metinler (edebi eserlerin büyük bir kısmı).

4. Biçimsel-estetik özellikler: Metinleri biçem ve estetik özellikler içeren (şiiirsel ve dramatik yapıtlar) ve içermeyen metinler (nesir şeklinde yazılmış türlerin büyük bir kısmı) ikiye ayırır.

5. Pragmatik özellikler: A. Neubert (1968)'ın sınıflandırmasının temel alır.

Buna göre:

a) Hem kaynak dil hem de erek dil okuyucusuna yönelik olabilen metinler (bilim ve teknik alanındaki metinler),

b) Sadece kaynak dil okuyucusu için yazılmış metinler (hukuki metinler),

c) Dialektik açıdan kaynak dile yönelik olan veya olmayan metinler (edebi metinlerin bir kısmı),

d) Sadece erek dile yönelik olan kaynak dil metinleri (turistik kataloglar).

Diğerleri gibi metin türünden yola çıkan Kollerli'in modeli de, metinlerin sınıflandırılması konusunda yanıtlanması gereken birçok soru ve çelişkiler içerir. Buna rağmen çeviri eliştirisi için metin bağlamında önemli ipuçları vermektedir.

2.6. Çevirmen merkezli metin çözümlemesi

Hönig, (1986, 1987, 1989) çeviribilimsel metin çözümlemesi ile ilgili yazılarında, çevirmenin yetisini ön plana çıkararak, "Lasswell Formel" diye adlandırılan soru kataloğunu çeviribilimsel metin çözümlemesi için yetersiz bulur ve aynı zamanda önemli olmayan sorular içerdiğini, zaman açısından da ekonomik olmadığını ileri sürer. Höing (1986: 232-233) modeline çeviribilimsel değil de çevirmen merkezli çözümleme adını verme eğilimi gösterir (1987: 167) ve üç aşamalı bir model geliştirir. (Höing 1986: 234-244)

1. (Kaynak dil) Metnin (sosyo-kültürel) bağlamanın tespiti başlığı altında hangi araçla okuyucuya iletiildiğini tespit ettikten sonra, metne kim, nerede konuşuyor ve neden özellikle o konuşuyor ? sorularını yöneltir. (s. 234)

2. Çeviri açısından önemli metin boyutları başlığı altında da, metne neden bahsediyor ve neden özellikle böyle ? sorularını yöneltir. (s. 239)

3. Çevirisel parçalar (bütünlükleri) başlığı altında da metne bu metinde ne çevirmelidir ? sorusunu yöneltir. (1986: 239)

Hönig modelini başka bir başka çalışmasında şu şekilde toparlamaktadır. 1. Kaynak dil metnin yorumlanması, 2. Çevirmen merkezli bir metin çözümlemesi, 3. Çeviri yetisi. Hönig (1989: 134) çeviri siparişi ya da görevlendirmesini de çözümlemeden önce dikkate alınması gereken bir nokta olarak görür. Thiel'in kaynak dil metnin işlevsel özelliğinin erek dil metninde de korunması düşüncesine karşılık, çevirinin bir sipariş üzerine yapılması gereken durumlar söz konusu olduğunda mümkün olamayacağını ileri sürerek karşı çıkar ve erek dil metnin işlevsel boyutunu öne çıkarırken erek dil metnin de alıcının özelliğini geri plana iter.

2.7. Yorum ağırlıklı metin betimlemesi

Stolze, modelinde kaynak dil metnin sadece dilsel yapılarının, yani tek tek sözcüklerin veya yanyana sıralanmış cümlelerin anlamlarının kavranmasının çeviri için yeterli olmadığını ileri sürer ve Hönig gibi metnin bir bütün olarak algılanıp, yorumlandığı takdirde, çevirisinin mümkün olacağını belirtir. Özellikle Yorumbilim (Hermeneutik)'in öğretilerinden yola çıkarak kaynak dil metnin boyutunda yorumlanmasını, metnin anlaşılabilirliği için şart koşar (1989: 53-57). Stolze, Hermeneutik ve metin dilbiliminin bağlantısı ışığında geçerli genel yönetsel öneriler ortaya koymaya çalışır (Stolze 1982: 148). Ancak metin çözümlemesi kavramını kullanmaktan kaçınarak, yerine Metin betimlemesi kavramını kullanmayı yeğlemiş ve 4 aşamalı bir yöntem önermiştir. (Stolze 1982: 148-150)

1. Metin pragmatığının betimlenmesi,
2. Metin bölümlerinin bir bütün olarak ele alınıp betimlenmesi,
3. Kaynak dil metnin sözdizimsel ve stilistik yapılarının incelenmesi,
4. Kaynak dil metnin anlamının anlaşılıp betimlenmesinden sonra erek dile çevrilmesi

Stolze (1989) daha sonraki bir makalesinde, çeviribilimsel metin betimlemesinde aynı aşamaları beş kategori altında toplar. (Stolze 1989: 56-64) Çevirmene özgü kategoriler olarak gördüğü bağlam, anlam ve kelime dağarcığı, metnin daha çok anlam ve yorumunun yapılmasına yöneliktir. Pragmatik ve retorik ise çevirinin üretim aşamasına özgüdür. Stolze her ne kadar genel geçerli bir yöntem geliştirmeye çalışmışsa da onun, modeli daha çok bireysel yorumun ağırlıkta olduğu yazınsal türlere yöneliktir. Bu türler için geçerli sayılabilecek ilkeler, metnin işlevsel özelliğinin gerektirdiği şekilde yapılmaması nedeniyle eksiklik göstermektedirler.

2.8. Çok amaçlı metin çözümlemesi

Nord "sadece kaynak dil metninin anlamını ve yorumlanmasını sağlayan (...) dilsel ve metinsel yapıları, bunların sistem ve norm vs. ilişkisini açıklayan bir model (...) değil, aynı zamanda çevirmenlere çeviriyi nasıl yapacağına dair prensipleri gösteren (Nord 1988: 1) "evrensel olarak kullanılabilir" (Nord 1988: 3) bir model geliştirmeyi amaçlamıştır. Nord, modelinde kaynak dil metninin, metin ötesi veya metin dışı faktörler altında topladığı iletişimsel işlevinin en belirleyici unsur olduğunu ve "metin içi" şeklinde nitelediği içeriksel ve sözdizimsel özelliklerin ise, metin ötesi faktörlerin alt aşamaları olduğunu kabul ederek, metin ötesi ve metin içi faktörlerin diğer bilimcilerin de çıkış noktası gördükleri Lasswell-Formel diye adlandırılan metne yöneltilen soruları genişleterek modelini oluşturur. Metin ötesi faktörlerle ilgili olarak, metne şu soruları yöneltir:

"Kim bildirimde bulunuyor, hangi maksatla, kime, hangi araçla, nerede, ne zaman, neden böyle bir metin, hangi işlevsel özellik" (Nord 1991: 41) ve metin içi faktörlerle ilgili olarak da "hangi konuda, ne söylüyor, ne söylemiyor, hangi sıralama ile, hangi dil dışı elementlerle, hangi sözcüklerle, hangi cümlelerle, nasıl bir tonla, nasıl bir etkiyle" (Nord: 1991: 41).

Bu soruların sembolize ettiği faktörleri daha ayrı ayrı somut başlıklar altında toplayarak her faktöre "Leitfragen" diye nitelendirdiği klavuz sorular yöneltir. Bu başlıklar ise, şu şekilde sıralanır.

Metin Ötesi Faktörler

1. Gönderici pragmatığı: Bu başlık altında 5 soru; 2. Göndericinin niyeti: 4 soru;
3. Alıcı pragmatığı: 5. soru; 4. Araç/kanal: 4 soru; 5. Yer pragmatığı: 3 soru;
6. Zaman pragmatığı: 4 soru; 7. iletişim vesilesi: 5 soru; 8. Metin işlevi: 4 soru yöneltir. (Nord 1991: 44-85)

Metin içi faktörler

1. Metin konusu: 5 soru; 2. Metin içeriği: 4 soru; 3. Praesuppositionen (metin içeriği ile bağıntılı dilbilgisel sinyaller): 5 soru;

4. Metin kuruluşu ve bölümlendirilmesi : 4 soru; 5. Dil dışı metin elementleri: 5 soru; 6. Sözcük seçimi: 5 soru; 7. SÖzdizim: 6 soru; 8. Suprasegmentale özellikler (metinde kullanılan diğer yardımcı dilsel işaretler): 6 soru, yöneltir. (Nord 1991: 90-145)

Ayrıca metin ötesi ve metin içi faktörlerin birlikteliğinin sonucu oluşan "Etki" ile ilgili şu üç farklı bağıntıya dikkat çeker: 1. Gönderenin niyeti-metin bağıntısı, 2. Metin alıcısı-metin dünyası bağıntısı, 3. Metin alıcısı-stil bağıntısı. Bunlara göre de alıcıda şu üç farklı etki tipinin oluşabileceğini belirtir: 1. göndericinin niyetine uygun ve uygun olmayan etki, 2. kültürel distans ve kültürel distansın olmadığı etki, 3. Geleneksellik ve orijinallik etkisi, (Nord: 1991: 149-161)

Nord'un bu modelinde, çevirmenin, şıklarını saymasak bile birbirleriyle içerik olarak örtüşen 74 soruya yanıt vermek durumunda kalması ve modelin geniş ve ayrıntılı olması nedeniyle, çeviribilimsel metin çözümlemesi bir araç özelliğinden çok, amaç niteliğine bürünmüştür. Bu, zaman açısından ekonomik olmadığı için çevirmene yarar yerine zararlı olabilir. Faktörleri, metin içi diye, Reiss'in da yaptığı şekilde ayırmak, çevirmene birçok problemi çözmede, çeviri sürecinde olumlu kararlar vermesine yardımcı olabilir, ancak her metin türü için metnin işlevsel özelliğinin en belirleyici faktör olduğu iddiasının, empirik olarak araştırılması gerekir düşüncesindeyim.

3. SONUÇ

Burada üzerinde durduğumuz modeller, değişik amaçların göz önünde bulundurulması ve dil içi-dil dışı faktörlerin farklı değerlendirilmesi sonucu bazı sapmalar göstermektedirler. Ancak bu çeviribilimsel metin çözümlemesinin kullanım alanlarının ne kadar geniş olduğunu göstermektedir. Modeller arası farklılıklara rağmen, temelde hepsi aşağıdaki şu noktalara parmak basmıştır:

1. Çeviri siparişi veya görevlendirmesi,
2. Metin türü,
3. Metnin iletişimsel işlevi,
4. Metnin dilsel yapısı,

5. Metin konusu ve içeriği,
6. Metnin pragmatiđi,
7. Metnin anlamı ve yorumlanması,
8. Çevirmen yetisi

İlk 7 faktör metin ile ilintilidir. Nord'un modelinde olduğu gibi, bu faktörlerin hepsini dikkate alarak genel bir model oluşturulmaya çalışıldığında, pratikliği kalmamaktadır. Bu nedenle metin türüne göre farklı modellerin geliştirilmesi gerekmektedir. Bugün artık en azından bilim, teknik, edebî vb. çeviri biçimindeki ayrışmaların kabul edildiğini düşünürsek, bunun gerekliliği daha iyi anlaşılır. Ancak günümüzde çeviribilim açısından kabul görmüş bir sınıflandırma da bulunmamaktadır.

İdeal bir modelin henüz bulunmadığı dikkate alınırca sunduğumuz modellerden bir çok konuda yararlanabiliriz.

Çeviribilimsel metin çözümlemesi, çevirmenin kaynak dil metnini doğru olarak algılamasında karşılaşılabileceği dil içi ve dil dışı sorunların üstesinden gelebilmesini sağladığı gibi, ona çeviri sürecinde takip edeceği yöntem, teknik ve stratejilere ilişkin ipuçları da verir. Kaynak dil metnindeki ifadelerin erek dildeki eşdeğerliliklerini bulmasına da yardımcı olur. Bunun dışında, çeviribilimsel metin çözümlemesinin başka işlevleri de vardır. Özellikle çevirmenin yetişmesinde kullanılan en önemli yöntemlerden biri olduğu gibi, nesnel bir çeviri eleştirisi için de gerekli görülmektedir. Çeviri hatalarına, sorunlarına ve bunların nelerden kaynaklanabileceğine dair ipuçları vermektedir. Ayrıca çeviribilimde üzerinde en fazla durulan konulardan biri olan metin türü ve tiplerinin niteliklerinin saptanmasına yardımcı olmaktadır.

Çeviribilimsel metin çözümlemesi konusunda çevirmenlerin ve çevirmen adaylarının tutumuna gelince; bu konuda amatör ve profesyonel çevirmenlerin tavırları değişik olmaktadır. Amatör çevirmenler metin çözümlemesinden yana bir tavır gösterirken, profesyonel çevirmenler metin çözümlemesini gereksiz bulmaktadırlar. Bu farklı tutumun temelinde, metin çözümlemesini çevirmenlerin kaynak dil metnine yöneltilen çok sayıda soruya sadece yazılı yanıtlar verilerek yapılan bir iş olarak anlamlarından kaynaklanmaktadır. Oysa çeviribilimsel metin çözümlemesi sadece yazılı yapılan veya burada anlatılan soruların hepsine yanıt vermek değildir. Bu konuda deneyimli ve deneyimsiz çevirmen ayırımının yapılması gerekir. Çeviribilimsel metin çözümlemesinin

şekli ve kapsamı, metin türü, metin içeriği vb. nedenlerin yanında, özellikle çeviri becerisi ile ilgilidir. Bu becerinin niteliği arttıkça metin çözümlemesinin şekli ve kapsamı da değişebilmektedir. Deneyimli bir çevirmen, çözümlemeyi çoğu kez yazılı değilde kaynak dil metninin okunması ve anlaşılması esnasında sezgisel olarak da yapabilmektedir. Bu düşünce çeviribilimsel metin çözümlemesinin, çeviri yapan her çevirmenin zorunlu olarak kullandığı bir kaç olduğunu gösterir.

KAYNAKÇA

- Hönig, Hans G. - (1986): "Übersetzen zwischen Reflex und reflexion-ein Modell der übersetzungsrelevanten Textanalyse", in Snell-Hornby 1986, 230-252.
- (1987): "Bericht der Arbeitsgruppe übersetzungsrelevante Textanalyse", in Ehnert, R./Schleyer, W. (eds.) 1987, 167-174.
- (1989): "Die übersetzungsrelevante Textanalyse, in Königs, H.G. (Hrg.) 1989, 147-173.
- Koller, W. - (1979): "Einführung in die Übersetzungswissenschaft, Heidelberg.
- Nord, C. - (1988-1991): "Textanalyse und Übersetzen "Heidelberg.
- Reiss, K. - (1971): "Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik, München.
- (1976): "Texttyp und Übersetzungsmethode: Der operative Text", Kronberg/Ts.
- (1984): "Methodische Fragen der übersetzungsrelevanten Textanalyse", in Lebende Sprachen 1/1984, 7-10
- Stolze, R. - (1982) "Grundlagen der Textübersetzung" Heidelberg.
- (1989) "Die Kategorien des Übersetzens-Hermeneutik und Textlinguistik", in Königs, G.F. 1989, München, 53-70.
- Thiel, G. - (1974a) "Ansätze zu einer Methodologie der Übersetzungsrelevanten Textanalyse", in Kapp 1974, 174-185.
- (1974b) "Methodische Probleme einer Übersetzungsunterrichtlich relevanten Textanalyse", in Wils, Thome 1974, II, 64-81.

- (1978) "Führt die Anwendung linguistischer Analysemedelle zu einer übersetzungsdidaktisch relevanten Textanalyse ?", in Gomard/Poulsen, 1978, 78-54.
 - (1978: 1881) "Überlegungen zur übersetzungsrelevanten Textanalyse", in Wilss 1981, 367-383.
 - (1980): "Übersetzungsbezogene Textanalyse als Kontrollinstrument für den Lernfortschritt im Übersetzungunterricht", in Poulsen/Wilss 1980 87-98.
- Wilss, W. - (1977): "Textanalyse und Übersetzung" in, Bender/Berger/Wandruszka, 625-651.